

τοσοῦτον, ὡσάν ἐν τοῖς παροῦσι καιροῖς ἄχρι τῆς σήμερον. Ἄλλ' ἢ ἐλπίς τοῦ ἀγαθοῦ ποιεῖ τὴν ὑπομονήν.»

Ἰδὲν εἶναι συγκλητικόν, δὲν εἶναι συγχρόνως δὲ καὶ παράδοξον, ὅτι αἱ ἱεραὶ λέξεις ΠΙΣΤΙΣ καὶ ΠΑΤΡΙΣ ἤχουσιν εἰς τὸ στόμα τῶν τελευταίων κληρονόμων τοῦ ῥωμαϊκοῦ θρόνου μετὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην γοερὰν μελωδίαν μεθ' ἧς ἐξεφέρθησαν ἐσχάτως ὑπὸ ἀπλῶν ἀρματωλῶν κατὰ τὴν ὑπὲρ ἐλευθερώσεως ἀγῶνα; Αἱ δύο αὗται λέξεις ἀνεπτέρωσαν τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Κ. Λέφγου ἀοιδοῦ, καὶ μετὰ τὰς λέξεις ταύτας ἐπὶ τὰ χεῖλη θέλει ἐκπνεύσει ἡ βυζαντινὴ μοναρχία. — Ἡ ὥρα τῆς ὀλοκαυτώσεως ἐπλησίασε. Τὰ βασιλικά πρόσωπα λαμβάνουσιν ἱστορικιοτέρας ἀναλογίας..

ΡΑ΄.

Ὁρις Ἑνώσεως.

Τέλος πάντων, μετὰ πολλὰς διαπραγματεύσεις, τῆς 6 τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ἔτους 1439 τελεῖται μετὰ πομπῶδους παύσεως ἐντὸς τοῦ ἐν Φλωρεντία ναοῦ τῆς Θεομήτορος ἡ Ἑνώσις τῶν Ἐκκλησιῶν, κατὰ συνέπειαν τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ὄρου, ἧτις γίνεται Ἑλληνικῶς τε καὶ Ῥωμαϊκῶς. Ὁ Εὐγένιος, Ἐπίσκοπος, δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, νῦν δὲ ἀφιλονεικητος κεφαλὴ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Οἰκουμένης, ἄλλος ἐπίγειος θεὸς, βασιλεὺς βασιλευόντων, ὁ Εὐγένιος ἐνδεδυμένος ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν, ἴσταται ὡς γίγας ἐν τῷ μέσῳ πάντων, καὶ κραυγάζει βροντοφῶνως:

«Εὐφραίνεσθωσαν οἱ Ὀρθρονοὶ, καὶ ἀγγελλιάσθω ἡ γῆ, ὅτι ἀφῆ-
ρίθη τὸ μεσότοιχον τὸ διακίρουσιν τὴν Δυτικὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκ-
κλησίας, καὶ ἐπανῆλθεν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ὁμόνοια, καὶ ἐξήστραψεν
ἡ γαληνιώσα ἀκτίς τῆς ποθεινοτάτης Ἑνώσεως μετὰ τὴν μακρὰν
ὀμίχλην τῆς ἀθυμίας καὶ τὴν ἀχλὺν τὴν ἄχρην τὴν ἀπὸ τῆς
χρονίου διαστάσεως προκύψασαν! Σήμερον ὁμολογοῦσιν οἱ Γραι-
κοὶ τὴν ἐκ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκπόρευσιν!»

«Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Τριάδος ὀρίζομεν, ὅτι αὐ-
τὴ ἡ τῆς Πίστεως κλήθεις ὑπὸ πάντων τῶν Χριστιανῶν πιστῶν,

θη και αποδεχθη. Ἐτι ορίζομεν τὴν ἀκραιφνή διατήρησιν τῶν ἐτέρων δογμάτων και ἐθίμων τῆς Καθολικῆς και Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐτι ορίζομεν τὴν ἀγίαν Ἀποστολικὴν Καθέδραν και τὸν Ῥωμαϊκὸν Ἀρχιερεῖα εἰς πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην τὸ πρωτεῖον κατέχειν, και εἶναι πάσης τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴν, και πάντων τῶν Χριστιανῶν Πατέρα και Διδάσκαλον· τὸν δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχην δεύτερον εἶναι μετὰ τὸν ἀγιώτατον Πάπαν Ῥώμης, κ. τ. λ.»

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ὄρου, Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος καταβαίνων ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ τρασιεῖδιου προσέρχεται τῇ Βικόνι τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, δέεται χαμηλῇ τῇ φωνῇ, ποιεῖ τρεῖς μετανοίας, ἐπιστρέφει ἵνα πάλιν δεσθῇ, και ἀκολούθως λαμβάνων τὸν κάλαμον, με τρέμουσαν χεῖρα γράφει παρὰ πόδας ἐν γράμμασιν ἐρυθροῖς·

«*Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς και Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων.*»

Ἡ θυσία τῆς μοναρχίας ἦτο τετελεσμένη ἐν τῷ χρώματι τοῦ αἵματος! — Ὁ Ἰωάννης εἶναι ὁ ὕστατος ἐτεμμένος βασιλεὺς Ῥωμαίων.

Μολοντοῦτο, πρὶν ἢ θέσῃ τὸ χρυσόβουλλον, τί ποιεῖ ὁ ποιηρὸς; λέγει ὁ συντάκτης τῶν Πρακτικῶν μετὰ τὸ τελεσθῆναι πάντα, γράφει ἐν τῷ Ὄρω σωζομένων τῶν δικαίων και τῶν προνομίων τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν· και εὐρίσκειται προσθήκη ἐν τούτῳ πάντων· τοῦτο ἀκούσαντες οἱ Λατῖνοι, ὡς μέγα τι ἐλλιγγίασαν, και εὐθὺς ἐζήτησαν μὴ πάντων τῶν προνομίων λέγειν, ἀλλὰ τῶν προνομίων ἀπλῶς.

Ἐξοσι ἐννέα ἕτεραι ὑπογραφαὶ Ἀρχιερέων, ἱερέων και Διάκονων προσεπιθεθαιούσι τὸν ὄρον τῆς ὑποταγῆς. — Οἱ Φράγκοι ἀνάστάντες καταφιλοῦσι τοὺς Γραικοὺς· γεῦμα λαμπρὸν, πλουσιοπάροχον περιμένει τοὺς πειναλέους ἐπισκόπους.

Ὁ δὲ μισθὸς τῆς ὑποταγῆς ἐκφέρεται τοιούτοτρόπως πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων. «Πρῶτον, κατὰ τὸ παρὸν ορίζει ὁ

αγιώτατος Πατήρ δοῦναι σοι ἐξοδὸν ἰκανὸν καὶ κάτεργα, ἵνα ἀπέλθῃ πᾶς ὁ λαὸς σου καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ανατολῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δεύτερον, ὅτι ἵνα ἴστανται αἱ τριακόσιοι γρατιῶται εἰς φυλακὴν τῆς Πόλεως, εἰς τὰς ἐξόδους αὐτοῦ. Τρίτον, ὅτι ἐξόδῳ αὐτοῦ ἵνα εἰσὶ δύο κάτεργα ἐμπαρατηροῦντα καὶ ἐπισκέπτοντα αὐτήν. Τέταρτον, ὅτι ἵνα γένηται τὸ προσκύνημα τῆς Ἰερουσαλὴμ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ αἱ γαλλιᾶτζαι αἱ ἀπερχόμεναι εἰς προσκύνησιν τοῦ ζωοποιοῦ Τάφου, ἵνα ἔρχωνται εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πέμπτον, ὅταν χρήζῃ ὁ βασιλεὺς κάτεργα εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἵνα δώσῃ κάτεργα εἴκοσι μετὰ πάσης ἐξόδου αὐτοῦ ἀρματωμένα μῆνας ἕξ· εἰ δὲ χρήζει δέκα, ἵνα ἔχῃ αὐτὰ ἕτος ἓν. Ἑκτον, ὅταν χρήζῃ φορσάτου καὶ στόλου διὰ ξηρᾶς, ἵνα σπουδάσῃ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἔλθῃσι τὰ γένη τῶν Χριστιανῶν πρὸς συμμαχίαν αὐτοῦ. »

Ἐκ τῶν ἀκατηλῶν τούτων ὑποσχέσεων, ἡ ἀκατηλοτέρα ἦτον ἐξάπαντος ἡ τελευταία. Ἡ ἐξουσία τοῦ Πάπα κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ὄχι μόνον ἤρχιζε νὰ γίνεται ἀμφισβητήσιμος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Εὐγένιος ἐκαθέζετο ἐπὶ θρόνου, τὸν ὅποιον ἄλλος Πάπας ἐν τῇ τῆς Βασιλείας Συνόδῳ ἐπιμόνως ἀντεποιεῖτο. Ἡ Ἑνετία, ἡ Γένοα, ἡ Πίσσα, καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Ἰταλίας πολιτεῖαι δὲν ἠσθάνοντο πλέον διὰ τὴν Ρώμην οὐδὲ τὸν ἐνθερμον ἐκεῖνον ζῆλον τῶν καλῶν παλαιῶν χρόνων τοῦ Παπισμοῦ, οὐδὲ τὸ σέβας ἐδείκνυον ὅπερ οἱ τοῦ Πέτρου διάδοχοι προηγουμένως ἤξευρον ν' ἀπαιτῶσι παρὰ τῶν λαῶν. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν αὐλὴν τῆς Γαλλίας, αὕτη πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀποτεινάξει τὸν δούλειον ζυγόν, συχνάκις προκαλέσασα ἀφόβως τοὺς κεραυνοὺς τοῦ Οὐατικανοῦ. Ἡ δὲ Γερμανία, ἄλλως αἰέποτε ἐναντία πρὸς τοὺς Γραικοὺς, περὶ ἄλλα σπουδαιότερα ἀντικείμενα ἀσχολουμένη, καιρὸν δὲν εἶχε νὰ χάνῃ εἰς συμβιβασμοὺς Θεολογικοῦς. Ἐνὶ λόγῳ εἰς αὐτὰ δέκα τῶν ἡγεμόνων ἢ τότε κατάσταισις τῆς Εὐρώπης ἐσυγχώρει συμμέθεξιν τινὰ εἰς τὰ τῆς Ανατολῆς. Διότι πρὸ πάντων, ἡ κατωτέρα Ἰταλία κατεταλανίζετο ἀπὸ τοῦ πολέμου τῆς Δικαπολιτικῆς διαδοχῆς· ἡ Γαλλία ἠγωνίζετο κατὰ τῶν Ἀγγέλων.

ἡ δὲ Ἰσπανία ἐστέναζεν ὑπὸ τοῦ Ἀραβας, καὶ ἠτοιμάζετο ν' ἀπο-
τεινάξῃ τὸν ζυγὸν αὐτῶν.

Ἀλλὰ ὁ Τόμος τῆς Συνόδου ἦν ἑλλειπὴς τριῶν οὐσιωδεστά-
των ὑπογραφῶν. Ἐλλείπεν ἡ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου,
τοῦ τεθνηκότος προηγουμένου· ἡ τοῦ Ἀντιοχείας, ὃν ἀντιπροσώ-
πευε Μάρκος ὁ Εὐγενικός· καὶ τέλος πάντων ἡ τοῦ Εὐγενικοῦ
τούτου, καθὼς τῆς Συνόδου πρωταγωνιστοῦ καὶ τῆς Ἐφέσου Μη-
τροπολίτου.

Μάρκος ὁ Ἐφέσου ἀρνεῖται τὴν συγκατάθεσίν του. Ἡχῶ τῆς
τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους φωνῆς ἐκφράζει ἀνευδοκίμως τὰ φρο-
νήματα τῆς πατρίδος, καὶ διὰ τῆς καρτερίας του σώζει τὴν ἐθνι-
κὴν ζωὴν. Τίποτε δὲν φοβίσει τὴν ἀτάραχον καρδίαν τοῦ ἀνδρός,
τίποτε δὲν μετασαλεύει τὴν ἀκράδαντον ἀπόφασίν του. Ἴσως, ἐὰν
ἡ ὑπόγραφὴ του ἠγοράζετο ἀντὶ μιᾶς καρδιναλίου τιάρας, ἤθε-
λον πάντα τὰ τῆς Ἀνατολῆς μεταλλαχθῆ· ἐπειδὴ σέβας ἐξιδια-
σμένον ἔφερον ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πρὸς τὰ ἄμεμπτα ἦθη του,
πρὸς τὸν ἀδόλον Ἑλληνισμόν του, πρὸς τὴν πεφωτισμένην ὀρθο-
τομίαν του, πρὸς τὴν εὐγλωττίαν του καὶ τὸν παλικαρηκόν,
κατὰ τὴν τότε φράσιν, πατριωτισμόν του. Ἴσως συνέπεια τῆς
συναίνεσέως του ἤθελεν εἶσθαι ἡ βεβαία καὶ πραγματικὴ τῆς
ἐνώσεως ἐκτέλεσις, ἐπομένως ὁ βέβαιος ὄλεθρος τῆς πίστεως, ὁ
ἀφανισμὸς τοῦ ἐθνισμοῦ.

Ἀλλ' ὁ καὶ τὸ ἐπώνυμον καὶ τὴν ψυχὴν ὄντως Εὐγενικός,
ἐνώπιον ἡγεμόνων καὶ βασιλέων, εἰς τὸ πείσμα σχεδὸν τοῦ κό-
σμου ὅλου ἔμεινεν ἡρεμαῖος, ὡς ὁ ποιητικὸς ἐκεῖνος πελώριος καὶ
προσωποποιημένος βράχος τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἀφίνει

«Καὶ χαλάζει καὶ βροχὴ

Νὰ τοῦ δέρνουν τὴ μεγάλην

Τὴν αἰώνια κορυφή,»

ἔμεινεν ἀδιάφορος εἰς τὰς αἰσχροὺς προσβολὰς, τὰς ὕβρεις, τὰς
λοιδορίας, τὰς καταδιώξεις τοῦ ὄχλου, καὶ τοῦ κλήρου τῆς Ἰτα-
λίας καὶ τῶν Ἰταλοφρόνων ὀλίγων ἀποστατῶν συναδέλφων του. Δε-
διωγμένος, πεινῶν, καὶ διψῶν καὶ γυμνητεύων, ὁ ἀδιάσειστος

οὗτος ἀπόστολος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καταλείπει νύκτωρ τὴν Ἰταλίαν, γῆν κατασχύνης καὶ ἐξευτελισμοῦ, καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας προσφεύγει εἰς Δαλματίαν, ἔθεν εἶτα πλέει πρὸς Βυζάντιον.

Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἡ συναδία του, μετὰ τινων ἀστυμάτων ἐπικουριῶν καὶ πολλῶν κολακευτικῶν ὑποσχέσεων συνωδευμένος, ἐπανερχεται τέλος καὶ αὐτὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ πόνον μάταιοι! μετὰ τὰ ἀποβατήρια καὶ τοὺς συνήθεις ἀσπασμούς, οἱ τῆς πρωτεύουσας Ἀρχιερεῖς καὶ ὁ λαὸς, μαθόντες ὑπὸ τῶν τῆς Συνόδου Πατέρων τὰ γεγονότα, ἠγέρθησαν εἰς στασιασμόν. Οἱ Πατέρες οὗτοι περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς, κραυγάζοντες· Χριστιανοὶ ἐπώλησάμεν τὴν πίστιν σας! συγχωρήσατέ μας, καὶ ὁ Θεὸς ἕως μᾶς συγχωρήσῃ· εἰ δὲ μὴ, ἐὰν ἔσφαλλεν ἡ ὑπογράψασα χεὶρ, κήψατε τὴν χεῖρα μας! ἐὰν ἔσφαλλεν ἡ γλῶσσα μας ὁμολογοῦσα, ἐκριζώσατε τὴν γλῶσσαν μας! ἀδελφοὶ πειπράκαμεν τὴν πίστιν ὑμῶν· ἀντηλλάξαμεν τῇ ἀσεβείᾳ τὴν εὐσίθειαν, προδόντες τὴν καθαρὰν θυσίαν, ἄζυμίται γεγονάμενοι.

« Ταῦτα, παρατηρεῖ ὁ διὰ τὸν φόβον τῶν Τούρκων λατινόφωνοι Μιχαὴλ Δουκας, ταῦτα καὶ ἄλλα αἰσχροτέρα, καὶ βερνικωμένα λόγια ἐξέφερον οἱ ἀπὸ τῶν τριήρων ἀποβάντες ἀρχιερεῖς· Καὶ τίνες Ἀρχιερεῖς; οἱ ὑπογράψαντες ἐν τῷ ὄρω· ὁ Ἱεροκλείας Ἀντώνιος καὶ οἱ πάντες· εἰ γάρ τις πρὸς αὐτοὺς ἤρξτο, καὶ διατί ὑπεγράφετε; ἔλεγον, φοβούμενοι τοὺς φράγκους; καὶ πάλιν ἐρωτῶντες αὐτοὺς, εἰ ἐβασάνισαν οἱ φράγκοι τινὰ, ἢ ἐμαστίγωσαν, ἢ εἰς φυλακὴν ἔβαλον; ἀπεκρίνοντο, οὐχί. Ἀλλὰ πῶς ἡ δεξιὰ αὐτῆ ὑπέγραψεν; ἔλεγον· ὑπέγραψεν ἡ δεξιὰ; κοπήτω ἡ γλῶττα ὡμολόγησεν; ἐκριζώσθω· οὐκ ἄλλο εἶχον τι λέγειν ».

Τίνα μαρτυρίαν μᾶλλον εὐγλωττον ταύτης ἡ ἱστορία δύναται νὰ προσφέρῃ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ ἔθνους οὐδὲ Ἰσθόρου, οὐδὲ ἐλευθερίας, οὐδὲ ἀγαθοῦ ἰγκοσμίμου αἰουθήποτε ἐφείδετο διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ἐν τῇ ὀρθοκείᾳ περιεχομένης ἐθνικότητός του; Ἡ τὰν, ἢ ἐπὶ τὰν, ἰδοὺ ὁ οἰκνός, ἰδοὺ τὸ γνώρισμα τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας Ἀλώσεως!

Ἐν τούτοις ὁ Ἀμουράτης εἶχε προκατειλημμένον τὸν λογισμὸν αὐτοῦ, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων, μεταβάς εἰς Ἰταλίαν, ἐποίησεν ὁμόνοιαν μετὰ τῶν Φράγκων καὶ ἐγένετο Φράγκος, καὶ μέλλουσιν οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως νὰ συστρατεύσωσιν εἰς βοήθειάν του. Ἡ ὀργή του αὕτη, πεπλασμένως καθησυχασμένη ὑπὸ τῶν διαβεβαιώσεων τῶν πρέσβων τοῦ Ἰωάννου, ὅτι ἡ περιοδία τῆς Ἰταλίας δὲν εἶχε πολιτικὸν, ἀλλ' ἐκκλησιαστικὸν ἀπλῶς σκοπὸν, θέλει ἐπιταχύνει τῆς καταστροφῆς τὴν ὕβαν.

ΡΕ΄.

Ἱστορικαὶ τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου συνέπειαι.

Μ' ὄλα τὰ ἀπαίσια ταῦτα, ἡ Φλωρεντινὴ Σύνοδος ἐπέχει θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς προόδου καὶ τῶν φώτων τηλικαύτην, οἷαν οὐδεμία ἄλλη τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἐπειδὴ δι' αὐτῆς πρώτην φοράν ἡ Ἀνατολὴ συνοικειοῦται διανοητικῶς τῇ Δύσει, δι' αὐτῆς καὶ ἡ παράδοσις τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἡ λατρεία πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν εὐφυΐαν μεταδίδονται εἰς Εὐρώπην καὶ κυκλοφοροῦσι, καὶ ἀναζωπυροῦσι τῶν λογίων τὰς καρδίας. Ἡ Ἀνατολὴ φέρει καὶ σπείρει ἐν Δύσει τὸν σπόρον τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀναπτύξεως. Ἄντι τῆς ληθασίας, τῆς πυρκαϊᾶς, τῆς σφαγῆς, ἀντι τῶν μυρίων κακῶν, ὅσα ἡ Δύσις διὰ τῶν Σταυροφόρων τῆς ἤγαγεν εἰς Ἀνατολήν, ἡ Ἀνατολὴ νῦν ἀνταποδίδει τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἔρευναν, τὸν πλοῦτον τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ φιλοσοφίας. Θεωρουμένης τῆς συρροῆς τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦδε, καθὼς πτηνὰ ὑπὸ χειμερίων ἀνέμων διωκόμενα, καταλιμπάνοντες τὴν ἐκαπειλουμένην πατρίδα, μεταναστεύουσιν εἰς τὰς Ἰταλίδας πόλεις, συγκομίζοντες τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν πατέρων, καὶ οἵτινες ἐκεῖ κατὰ προτίμησιν ἐγκαθίστανται, ὅπου μᾶλλον ὁ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν ἔρωσ διαδηλοῦται, μὰ τὴν ἀλήθειαν νομίζει τις, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὀργῶν ὑπὸ μυχίων προκισθημάτων, ζητεῖ χώραν τινὰ τῆς γῆς γόνιμον καὶ εὐκαλλιεργήτην ἵνα ἐναποθέτῃ τὰ σπέρματα τοῦ φω-

τισμοῦ του καὶ τὰ τῆς παλιγγενεσίας του, ὁμοῦ μὲ τὴν μνημοσύνην τῆς ὑπάρξεώς του.

Ὁ Ἀριστοτελισμὸς καὶ ὁ Πλατωνισμὸς, αἱ δύο αὐταὶ μᾶλλον καρποφόροι ἰδέαι τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, αἵτινες, ὀρμῶσαι ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Ἑλλάδος, καὶ διατέμνουσαι τὸν ἀλεξανδρινὸν αἰῶνα, εἰσέρχονται εἰς τὸν βυζαντινὸν κόσμον καὶ διαιροῦσι διηλεκτικῶς εἰς δύο μέρη τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ γράμματα, αἱ δύο αὐταὶ ἰδέαι μεταβιβάζονται διὰ τῆς Φλωρεντινῆς Συνόδου εἰς Ἰταλίαν, κυρίως δὲ εἰς τὴν Ἔτρουρίαν, ἐνθα γονιμοποιουσι τὴν φύσει ζωηρὰν τῶν κατοίκων φαντασίαν, μορφοτυποῦσαι νέαν γραμματολογικὴν καὶ φιλοσοφικὴν ἐποχὴν. Ἐξοχα πνεύματα διαμείναντα σχεδὸν ὀλοτελῶς ἄγνωστα ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε διὰ τὴν ἐκεῖσε θορυβώδη τῶν πραγμάτων κατάστασιν, εἴτε διὰ τὴν αὐστηρότητα τῆς πρεσβευομένης θρησκείας, ἐρχόμενα εἰς Φλωρεντίαν καὶ ἀπελευθεροῦντα φῶς ἀπροσδόκητον, γίνονται ἐστὶαι διανοητικῆς ἀναμορφώσεως.

Ἰκμιᾶζε τότε ὁ περιώνυμος καὶ περίκλειος οἶκος τῶν Μεδίκων. Παραινέσει τῶν λογίων τῆς Συνόδου πλείστοι περιηγηταί, μάλιστα μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐξαποστέλλονται εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὅπως συναΐξωσι τὰ χειρόγραφα τῆς ἀρχαιότητος· αἱ δὲ Ἰταλίδες πόλεις συναμιλλῶνται περὶ τοῦ τίς ἤθελε φιλοφρονέστερον ἀποδεχθῆ τὰ ταλαίπωρα τέκνα τῆς ἐξορίας, καὶ τίς μᾶλλον διακριθῆ εἰς τὴν περίθαλψιν τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας. Καθέδραι γλώσσης Ἑλληνικῆς ἰδρύονται εἰς Φλωρεντίαν, εἰς Πίσσαν, εἰς Σικελίαν, εἰς Νεάπολιν ὅπου συρρέει πρὸς ἀκράσιν πλῆθος πεπαιδευμένων φιλελλήνων. Ποιητῶν καὶ λογογράφων Ἑλλήνων συγγράμματα τυκοῦνται ἤδη εἰς πλείστας πόλεις τῆς Ἰταλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας, καὶ Ἀγγλίας. Ἐνθὺ δὲ εἰς Βώμην ρίπτονται τὰ θεμέλια τῆς Οὐατικανῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ Βενετία ἐτοιμάζεται νὰ μιμηθῆ τὸ φιλόμουσον παράδειγμα τοῦ Νικολάου Β'· εἰς Φλωρεντίαν ὁ ἀοιδίμος Λαυρεντίος Μεδιξ συσταίνει τὴν πολύτομον ταῦταχρόνως καὶ πολυτίμον ἐκείνην Λαυρεντιανὴν συλλογὴν χειρογράφων, ἐν τῇ ὁποίᾳ,

ὡς ἐν ἀπορρήτῳ τινὶ ἀκροπόλει, ὁμοῦ μὲ τὸ κλέος τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς παιδείας, σώζονται καὶ φρουροῦνται ἡ μνήμη καὶ τὰ δικαιώματα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος.

Οὗτοι οἱ Γραικοί, οἵτινες, χωρὶς τῆς Συνόδου ἢ ἤθελον γίνεαι παρανάλωμα τῆς Ὀθωμανικῆς ρομφαίας, ἢ κὰν ἤθελον διατρέψει εἰς Βυζάντιον ἀνωφελεῖς πρὸς τὸ γένος καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ριφθέντες ὑπὸ τοιοῦτου κύματος ἱστορικοῦ ἐπὶ τὰς ὄχθας τῆς Δύσεως, καθίστανται ὄχι μόνον ὄργανα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ προσέτι καὶ πρῶτοι κτίτορες τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας· διότι βοηθεῖα τούτων, τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα γίνεται ἀγαπητὸν καὶ σεβάσμιον ἀπανταχοῦ, καὶ τῇ τούτων ὑπηρεσίᾳ ἢ λαμπηδῶν τῆς ἀρχαιότητος ἀντηνάκλασεν ἔπειτα οἶκτον καὶ εὐσπλαγχνίας ἀκτίνας πρὸς τὴν δεδουλωμένην τῶν *Κλασσικῶν* ἐκεῖνων Ἑλλήνων ἀπογονήν. Ἐξοικιοῦμενοι τὴν Λατινικὴν πρὸ πάντων διάλεκτον, ἐν ἧ καὶ πολλὰ συνέγραψαν βιβλία· μαθόντες τὴν Ἰταλικὴν, τὴν Γαλλικὴν, τὴν Ἰσπανικὴν, τὴν Γερμανικὴν, ἐν αἷς μετέφρασαν τοὺς ποιητὰς καὶ λογογράφους τῆς πατρικῆς κληρονομίας, διεσάλπισαν τὰ δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι περάτων γῆς, καὶ διὰ τοιοῦτου μέσου ἐγένοντο θεῖα κλήσει Ἀπόστολοι τοῦ παρελθόντος διὰ τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος.

Διὰ τοῦτο τὸ κλεινὸν γένος τῶν Μεδίκων ἀνήκει τόσον εἰς τὴν Ἰταλικὴν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἀκουράστων φιλελλήνων τούτων ὁ Θεόδωρος Γαζής, οἱ δύο Χρυσολωράδες, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, οἱ δύο Ἀργυράπουλοι, ὁ Χαλκοκανδύλας, ὁ Βησσαρίων, ὁ Εὐβοϊκὸς Σεκονδίνος, καὶ ὁ Γεμιστός, καὶ ἕτεροί τινες πρὸ τῆς ἀλώσεως ἐλθόντες, μὴ ἐξαιρουμένου δὲ τοῦ σοφοῦ Σχολαρίου, ὅστις μετὰ τὴν πτώσιν καὶ ἐπὶ Μωάμεθ ἐξελέχθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, εὗρον ὑποδοχὴν γενναίαν, καὶ παραμυθίαν εἰς τὰς δυστυχίας των, καὶ συνδρομὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας. ὑπὸ τοῦς οἰωνοῦς αὐτῶν ἐσυστήθη ἡ *Πλατωνικὴ Ἀκαδημία*, εἶδος νέας πατρίδος τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὰς νέας Ἀθήνας τῆς

Ἰταλίας ἐσχηματισμένη· καθέδρουμα προτιθέμενον τὴν διάδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς καὶ τὴν μετάφρασιν τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων.

— Ἀνεκδιήγητος ὁ ὄργασμός τὸν ὁποῖον ἐγείρουν αἱ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι τῆς ἀρχαιότητος καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐξαιρέτως ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ. Ἡ Ἰταλία, ὡς πρότερον ἢ Ἀλεξάνδρεια, καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις, χωρίζεται εἰς δύο μέρη φιλονεικοῦντα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὁμολογεῖ διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸν ἓνα τῶν δύο κορυφαίων φιλοσόφων τῆς ἑλληνικότητος. Ἄν ἤθελεν εἶσθαι ἐπωφελὲς ἐπιχείρημα τὸ νὰ ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς 18. ἑκατονταετηρίδος μὲ τὴν ἰδέαν κυρίως τοῦ νὰ ἀνιχνεύσῃ μέχρι τίνος βαθμοῦ τὰ πονήματα τοῦ Φιλέλφου, τοῦ Φικίνου, τοῦ Πολιτιανοῦ, τοῦ Λύριςπου, τοῦ Βάλλα, τοῦ Βρούνοι, τοῦ Οὐαρίνου καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἑλλάδος μαθητῶν ἐπηρέασαν τὰ τολμήματα τῶν *Μεταφρυσθμιστῶν* ἐκείνων τῆς Γερμανίας, οἵτινες πλατωνικῶς, ἢ μᾶλλον κοσμοπολιτικῶς τῷ τρόπῳ τὴν ἱερατικὴν ἐξετάσαντες ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπέσκαψαν τὸν Θρόνον τῆς Ῥώμης, καὶ ἀπέσπασαν ὀλοκλήρους κοινωνίας ἐκ τοῦ Παπισμοῦ, κατὰ τὸ προηγούμενον παράδειγμα τῶν Φωτῶν, καὶ τῶν Κηρουλαρίων. Βέβαιον ὅτι μετὰ τὴν Ἄλωσιν, οἱ Καλβίνοι, οἱ Μελαγχθῶνες οἱ Ζουίγγλιοι ἔλαβον σχέσεις στενὰς μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διατριβόντων Γραικῶν, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἀλληλογραφίαι των, καὶ ὅτι, ὡς ἐκ τῆς κοινῆς αὐτῶν κατὰ τοῦ Παπισμοῦ ἀπεχθείας, πολλάκις συνειργάσθησαν ἐκ συμφώνου, εἴτε γράφοντες βιβλία πρὸς τοὺς ἡγεμόνας εἰς βοήθειαν τῶν Γραικῶν, εἴτε συγκοινωνοῦντες ἀλλήλοις ὄπλα θεολογικά πρὸς ἀνασκευὴν καὶ στηλίτευσιν τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀπολογημάτων.

ΡΣΥ'.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπέζησεν ὁ Ἰωάννης Πιτζομενος ὑπὸ ποδαλγίας πρὸ πολλῶν εἰῶν, καὶ καταθλιβόμενος ἐν

πολλὰς θλίψεις καὶ δυσφορίας, πῆ μὲν διὰ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ταραχὴν, πῆ δὲ διὰ τὸν θάνατον τῆς Δεσποίνης του, ἠσθένησε, καὶ μετὰ ὀλίγας ἡμέρας, ἀπέθανε, τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1448. Σώζεται ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐξωγραφημένη ὑπὸ τοῦ Πιζάνου, καλλιτέχνου Ἰταλοῦ. δεξιόθεν φαίνεται ἡ προτομή του, ἀριστερόθεν δὲ ἐπιππος ὁ ἕσπερος βασιλεὺς Ῥωμαίων, ὡς εἰσέρχεται εἰς Φεῤῥαρίαν ἐπὶ τοῦ μελανοῦ ἵππου του. (Id. Ducange Familiae Augustae Byzantinae). Τὸ πρόσωπόν του ἐκφράζει ψυχῆς ἀγαθωσύνην καὶ ἡμερότητα.

Ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πέμψαντες κήρυκας εἰς Πελοπόννησον, ἄγρουσι τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον ἐπὶ θρόνον.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔρχεται κατὰ τὴν κρισιμοτέραν τοῦ γένους στιγμήν. Παρουσιάζεται ἐνώπιον τοῦ εὐφημοῦντος λαοῦ, καθὼς πρωταγωνιστῆς, προγινώσκων τὸ τέλος τῆς τραγωδίας του, ἐξέρχεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς μὲ βῆμα σερδὸν καὶ πρόσωπον παρῤῥησιῶδες, δι' οὐδενὸς ἐξωτερικοῦ σημείου προδίδων τὰ λυπηρά του ἐνδόμυχα προαισθήματα. Διορῶν, ἐὰν ὄχι πεποιθὼς, ὅτι θέλημα λαοῦ καὶ βούλημα Θεοῦ θεσπίζουσι τὴν τῆς ἐθνικότητος πτώσιν, καὶ ὅτι πιθανῶς οὐδεμία δύναμις ἴσχυεν ἀνθρωπίνῃ κατὰ τοιοῦτου θεσπίσματος, ὁ Κωνσταντῖνος σπεύδει νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα τοῦ δυστυχεστάτου τῶν βασιλέων, καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, καθὼς ἐν δυσελπιστίᾳ νίκης γενναῖος στρατηγὸς ἀγορεύει πρῶτον τοῦς στρατιώτας του, εἶτα δὲ μάχεται μέχρις ἐσχάτης αἵματος ρανίδος, περιμένων πάντοτε ἀπὸ τὸν Οὐρανὸν εὐσπλαγχνίαν καὶ βοήθειαν. Ὁ Κωνσταντῖνος, λοιπὸν, προβαίνει ὡς πεποιημένου τινὸς καὶ καταπληκτικοῦ δράματος πρόσωπον· διαμετρεῖ τὸ ἀκροατήριον μὲ βλέμμα ἰαρόν, βλέμμα πεφωτισμένον ὑπὸ φωτὸς οὐρανίας αὐτακρηνήσεως· βυθίζεται εἰς τὰς μελαγχολικὰς ἐμπνεύσεις του, καὶ ὡς ἥρωες πρῶτος τοῦ προκειμένου δράματος τῆς αἰχμαλωσίας, προσιμιάζει πρῶτος τὴν πολυδάκρυτον παράστασιν. Ἐπεὶ καθ' ἣν ὥραν οἱ δῆμοι ἐορτάζουσι τὴν προχείρισιν τοῦ ἑναρέτου καὶ φιλοεθνοῦς τούτου Ἀυτοκράτορος, οὗτος ἀνῴθηεν τῶν ἀνακτόρων

τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ἔξω τῆς Πόλεως ἑξακοντίζων, ὄρᾳ στίφη βαρβάρικων ταγμάτων, ὄρᾳ δὴλ. τὴν ἄβυσσον ἐν ᾗ μετ' ὀλίγον καὶ ἀναποφεύκτως μέλλουσι πάντα νὰ καταδυθῶσιν.

Καὶ τῷ ὄντι, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμουράτου, Μωάμεθ ὁ Β'. προφασιζόμενος δολίας πρᾶξεις, καὶ καταπατῶν ἀσυστόλως τὰς πρὸ ὀλίγου συνομολογηθείσας συνθήκας, ἔρχεται μετ' οὐ πολὺ νὰ στήσῃ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολιορκίαν μετὰ τοῦ περιδοῆτου ἐκείνου πυροβόλου του, 300,000 στρατιωτῶν, συλλεχθέντων ἐν παντὶ μέρει Ἀσίας καὶ Εὐρώπης καὶ μετὰ στόλου συγκαίμενου ἐκ 300 πλοίων. Εἶχεν οὗτος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, παρεκτός τῶν Ὄθωμανῶν, Γερμανοὺς, καὶ Οὐγγυροὺς, καὶ Λεχοὺς, καὶ Βουλγάρους, καὶ Λατίνους πολλοὺς· διότι, καθὼς σύγχρονός τις ἱστορικὸς παρατηρεῖ, ἄπικσα ἡ οἰκουμένη συνώμνυε κατὰ τῶν Γραικῶν, καὶ ὁμοθυμαδὸν συνειργάζετο εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως. Ὅσα γένη ὤφειλον εὐγνωμοσύνην πρὸς τὰ ἄπειρα διανοητικὰ καὶ θρησκευτικὰ τῆς Ἑλλάδος εὐεργετήματα, ὅλα, ὡς ἀπὸ Θεοῦ κινούμενα, συνεβοήθουν τὸν βάρβαρον Τοῦρκον εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς αἰχμαλωσίας!

Ὅμως, καίτοι βάρβαρος, Μωάμεθ ὁ Β'. ὁμολογητέον ὅτι λίαν αὐστηρῶς ἐκρίθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων. Τὸν εἰκονίζουσιν αὐτοὶ ὡσεπιτοπλειστον θηριωδέστατον, αἰμοδόρον, κτηνώδη, κοῦφον, ἀμαθῆ· καὶ δὲν ἔχουσιν ἄδικον, διότι οὗτος ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς ὀλοτελοῦς δυσυχίας των, τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν τέκνων αὐτῶν, καὶ τῆς ἀπωλείας τῆς φίλης πατρίδος. Ἀλλ' ὑπὸ γενικωτέραν καὶ μᾶλλον ἀμερόληπτον ἔποψιν ὁ Μωάμεθ θεωρούμενος, εἶναι μὲν αὐστηρὸς ἐνίοτε μέχρις ἀδικίας, καὶ σκληρὸς εἰς τὰς ἀποφάσεις του, καὶ ἀφειδῆς πολλάκις αἵματος ἀνθρωπίνου, φιλόδοξος δὲ καὶ ὑπερήφανος εἰς τὸ ἄκρον, ἀλλ' εἶναι πρὸς τούτοις καὶ ἐγκρατῆς προτερημάτων, ἄπερ, ἄνευ ἱστορικῆς ἀδικίας, οὐδεὶς δύναται νὰ τῷ ἀρνῆθῃ. Ὁ Μωάμεθ συναριθμεῖται δικαίως μετὰ τῶν δραστηρίων ἐκείνων κατακτητῶν, οἵτινες φαίνονται ἄνωθεν κεκλημένοι νὰ ἐπιφέρωσιν εἰς τὰ καθεστῶτα τοῦ κόσμου δεινοτάτης μεταβολῆς. Ἐμορφώθη ἐκ παιδῶν εἰς ἔλευ-

θερίους μελέτας, καὶ ἀνετράφη παρὰ τῆς Ἑλληνίδος μητρός του καὶ παρὰ τῶν διδασκάλων του, ἐὰν ὄχι Χριστιανός, τὸ δόγμα καὶ τὴν καρδίαν, τοῦλάχιστον μέχρι βαθμοῦ τινος Ἑλλήν τὴν παιδείαν. Νήπιον ἔτι, ἀπεκοιμίζετο μετ' ᾄσματα πολέμια καὶ θουρίους ὕμνους διηγουμένους τὰς δόξας τῶν μεγάλων ἡρώων τῆς ἱστορίας· γενόμενος δὲ ἔφηβος, ἀνυψοῦτο ὑπὸ τῶν Ἰαννισσάρων τῆς πατρικῆς του φρουρᾶς ἐπὶ ἀσπίδος, καὶ ἀνηγορεύετο βασιλεὺς Ῥωμαίων, καὶ τῆς οἰκουμένης παμβασιλεύς. Νοῦς ἐνεργητικὸς κατὰ πάντα, καὶ πεπλουτισμένος μετ' γνώσεις πολλὰς, ἠγάπησε τὴν φιλίαν τῶν ἐναρέτων, καὶ περιέθαλψε τοὺς σοφοὺς, ἀμέθεκτος καὶ αὐτὸς μὴ ὢν φιλοσοφίας. — Ἀνήρ, ὅστις ὑπέφερεν ὑπ' αὐτοῦ τὰς φοικωδεστέρας συμφορᾶς (ὁ Φραντζῆς), καὶ ὅστις διὰ τοῦτο φυσικώτερον ἦτο νὰ τὴν δυσσημῆση κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἱστορικῶν παρὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσῃ, διηγείται ὅτι ἀνεγίνωσκεν ἐκεῖνος τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ Θεοδοσίου, ζητῶν ἐν τοιούτοις ἀναγνώσμασι τὸν τρόπον δι' οὗ νὰ ὑπερβῇ πάντας τοὺς γνωστοὺς ἥρωας, καὶ εἰ δυνατὸν νὰ γίνῃ τῆς γῆς ὅλης αὐτοκράτωρ. Παρεκτὸς τῆς ἰδίας του διαλέκτου πέντε ἐτέρας ἐλάλει· τὴν Ἑλληνικὴν πρῶτον, καὶ ὀρθῶς· τὴν Λατινικὴν· τὴν Ἀραβικὴν· τὴν Καλδαϊκὴν· καὶ τὴν Περσικὴν.

Κατὰ τοσοῦτου καὶ τηλικούτου πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, καὶ τοσαύτης θαλασσίου δυνάμεως ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν εἶχε νὰ ἀντιπαρατάξῃ εἰμὴ πέντε περίπου χιλιάδας ὀργανισμένου στρατοῦ, προσέτι δὲ δυσχιλίους φράγκους. Ὁ Μωάμεθ ἐμήνυεν ὅτι θέλει καὶ βούλεται παντοιοτρόπως τὴν Πόλιν κυριεῦσαι· ὅτι οὐκ ἔστι τῶν πρώην ἡγεμόνων ὅμοιος· ἃ οὐχ ἠδύνατο ἐκεῖνοι ποιῆσαι, οὗτος ποιήσει βιβαίως. Οἱ δὲ τῆς Πόλεως ἅπαντες ἐν ἀγωνίᾳ καὶ φόβῳ ἠμιλοῦντες ἀλλήλοις, ἔλεγον· «Οὗτος ἐστὶν ὁ μέλλων εἰσιεῖναι ἐν τῇ Πόλει, καὶ φθεῖραι καὶ αἰχμαλωτῆσαι τοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ καταπατήσαι τὰ ἅγια, καὶ ἀφανίσαι τοὺς τιμίους Νεκούς, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς λείψανα Θεοφροσῶν ἀνδρῶν

καὶ μαρτύρων ἐν ταῖς πλατείαις καὶ ταῖς τριόδοις ἀναπορρίψαι οἱμοί, τί πράζωμεν! ποῦ φύγωμεν!

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπευθύνεται πρὸς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, ἐξαιτούμενος τὴν βοήθειαν, καὶ τὴν σύμπραξιν τοῦ λαοῦ· ἀλλ' ὁ λαὸς ὑπόσχεται πᾶσαν βοήθειαν τότε μόνον, ὅτε ὁ βασιλεὺς πανδημῶς ἀποσυρθῆ τῆς μετὰ τῶν Φράγκων συμμαχίας· εἰ δὲ μὴ προτιμᾷ χιλιάκις τὸν θάνατον ἀντὶ νὰ συγκοινωνήσῃ μετ' ἐκείνων. Καλλήτερος ὁ θάνατος, προτιμωτέρα ἡ δουλεία, ἐφώναζον μυρία στόματα παρὰ νὰ ὀφειλωμεν τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀνθρώπους οἵτινες σήμερον μὲν μᾶς σώζουσιν, ἄπερ καὶ ἀμφίβολον, αὔριον δὲ, εἰς ἀντιμισθίαν τῆς ὑπηρεσίας των, θέλουσι μᾶς ἀφάρπαξῆι τὸ ἱερώτατον πάντων, τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων, ἐκείνην τὴν παράδοσιν τὴν ὁποίαν τοῦλάχιστον ὁ θηριώδης καὶ ἀλητήριος Τούρκος οὐδέποτε μᾶς ἐπεβουλεύθη!

Ἐτρεχεν αὐτὴ ἡ φράσις περὶ τὰς ἀγοράς· «καλλήτερον ἐν φακιόλιον Τούρκου, πᾶρεξ ἐν καμελαύκιον Λατινικόν» *Κρειττότερον ἔστιν εἶδέναι ἐν μέσῃ τῇ Πόλει φακιόλιον βασιλεῦον Τούρκων, ἢ καλύπτραν Λατινικήν.*

Εἰς τοιαύτην εὐρίσκοντο κατάστασιν τὰ πράγματα καὶ τὰ πνεύματα καθ' ἣν ὡς ἐγγίιστα ὤραν ὁ Κωνσταντῖνος Δραγασῆς ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς πολιτείας.

PZ'.

Ὁ Γεννάδιος καὶ ἡ τοῦ Γένους φωνή.

Ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ διευκολύνῃ τὰ τῆς ἑνώσεως ἢ μᾶλλον τοῦ νὰ ἀπατήσῃ τὸν Πάπαν ἐκ δευτέρου, Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος εἶχε, πρὶν ἢ ἀσθενήσῃ, προχειρίσει Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τινά, ἄνδρα εὐσεβῆ μὲν, ὅμως μικρὸν τὸν νοῦν, καὶ εὐκολον εἰς τὸ πρᾶσῦρεσθαι ὑπὸ τῶν Αὐλικῶν. Συνεργεῖα τοῦτου, ἡ ἑνωσις οὐ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ τὸ δοκοῦν τῆς Αὐλῆς διεκηρύχθη πάλιν, ἀλλὰ καὶ ἐπέμφθησαν ἐπὶ τοῦτω πρέσβεις εἰς Ρώμην ἵνα φέρωσι τὰς καλὰς ἀγγελίας. Μετ' ὀλίγον ὅμως, στάσεως ἐκρηγείσης, ὁ Ἰωάννης ὑπεγρεώθη νὰ ὑποχω-

ρήση εἰς τὴν ἑλθῆσιν τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ νὰ παραιτηθῆ πάσης περαιτέρω Ἐνωτικῆς προσπάθειας, ὁ δὲ Γρηγόριος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ χρεώοντα τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ νὰ ἀποσυρθῆ εἰς μεμακρυσμένην Μονήν.

Ἐλθόντος ὁμοῦ τοῦ Μωάμεθ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ μὴ ἀριθμωμένων ἱκανῶν δυνάμεων πρὸς ἀντίκρουσιν αὐτοῦ, πάλιν ὁ Κωνσταντῖνος βιάζεται νὰ προστρέξῃ εἰς τὰς συνήθεις ἱκεσίας πρὸς τοὺς Λατίνους, ἐλπίζων ἐπικουρίας παρ' αὐτῶν. Διὰ στέλλει ταχέως πρέσβεις εἰς Ῥώμην, αἰτῶν βοήθειαν καὶ ὑποσχόμενος ὅτι ἂ. ἡ Ἐνωσις καὶ ἡ ὁμόνοια θέλουσιν ἐπισήμως συντεθῆ ἐντὸς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· β'. θέλει ἐπανέλθῃ ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος· γ'. θέλει γίνῃ μνημόσυνον τοῦ Πάπα, καὶ γραφῆ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τοῖς διπτύχοις. — Προσκαλεῖ δὲ τὸν *Μακαριώτατον* ἵνα πέμψῃ ἄνδρα ἐπιτήδειον πρὸς τοῦτο εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰ δυνατόν *Ἑλληνα*, τὸν Βησσαρίωνα, ἢ τὸν Ἰσιδώρον, νῦν Καρδινάλιον Πολωνίας, ὅπως εἰρηνεύσῃ δολικῶς τοῦ σχίσματος τὴν διχόνοιαν.

Εἰς τοιαύτην ἀγαθὴν ἀγγελίαν, ὁ Πάπας δὲν χρονοτριβεῖ· πέμπει τὸν Ἰσιδώρον, Ἑλληνα τὸ γένος, ὅστις ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ πεντήκοντα Ἰταλοὺς, καὶ πλείστους ἐκ τῆς Κίου Λατίνους, εὑρίσκει τὸν βασιλέα *καταγεύοντα εἰς τὴν Ἐνωσιν*, ἂν καὶ, ὡς ὁ Δουκας λέγει, *πεπλασμένως καταγεύοντα*, οὕτω δὲ καὶ μερικοὺς τῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐὰν *πεπλασμένως* συγκατένευον οὗτοι εἰς τὴν Ἐνωσιν, ὁμοῦ τὸ ὑγιεῖ φρονοῦν μέρος, τὸ πλείστον τοῦ Ἱερατείου, ὁ λαὸς ἀνυποκρίτως ἐξηγούμενοι, οὐδὲ κἀν λέξιν περὶ Ἐνώσεως ἤθελον πλέον νὰ ἀκούσωσι. Τὸ μοναχικὸν τάγμα, πρὸ πάντων, οἱ ἠγούμενοι, οἱ ἀρχιμανδρίται καὶ μάλλον ἔτι αἱ μοναστρίαι, παρῆρσις κατεφέροντο κατὰ τῶν ἐλθόντων φράγκων, καὶ κατὰ παντὸς οἰουδήποτε Γραικοῦ συμφρονοῦντος μετ' αὐτῶν. Ἐτρεχον οὗτοι περὶ τὰς ἀγυῖας μετ' ἑσταυρωμένον ἀνά χεῖρας, ἐρεθίζοντες τὸ πλῆθος· ἀνέβαινον εἰς τὰς οἰκίας φωνάζοντες καὶ ἀναθεματίζοντες τοὺς αἰρετικοὺς, καὶ σύροντες ὅπι-

σθεν πλήθος λαοῦ, συνηθροίζοντο ὑπὸ τὴν κατοικίαν τοῦ ἰσιδῶρου, καὶ ἐκάλουν αὐτὸν ὀλεθρὰ τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων, ἀρνητὴν πατρίδος καὶ πίστεως ἐξωλέστατον.

Μολαταῦτα, ὁ Κωνσταντῖνος γενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς κατεπειγούσης χρείας τοῦ νὰ ὑπερασπίσῃ καθηκόντως τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὰς μᾶλλον καὶ μᾶλλον προοδευούσας τῆς πολιιορκείας παρασκευᾶς, δελεαζόμενος δ' ἔτι ὁ ἄθλιος ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις τῶν Φράγκων, ἀποφασίζει νὰ λειτουργήσῃ Λατινικῶς τε καὶ Ἑλληνικῶς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἐπιφυλαττόμενος βεβαίως, παρελθούσης τῆς περιστάσεως τῶν Τούρκων, καὶ γαλήνης ἐκ νέου γενομένης, νὰ διορθώσῃ, ὡς ἔλεγε, τοὺς ὄρους τῆς ψευδοσυνόδου, ἢ καὶ παντελῶς νὰ ἀποβάλλῃ αὐτούς. Τοῦτου ἕνεκα διατάττει τὴν τελετὴν τῇ δωδεκάτῃ Δεκεμβρίου, ἡμέρᾳ ἐν' ἣ ἑορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος· περιφρουρῶν δὲ τὴν ἁγίαν Σοφίαν, προσκαλεῖ πάντας ἱερεῖς τε καὶ διασήμεους λαϊκοὺς, ἵνα παρευρεθῶσιν εἰς τὴν μνημόνευσιν τοῦ Νικολάου Πάπα.

Ὁ περιβόητος Γεώργιος Σχολάριος, ὁ ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ καὶ πατριωτισμῷ θαυμασθεὶς καὶ θαυμαζόμενος ἔτι, ὁ ἐν τῇ ψευδοσυνόδῳ παρευρεθεὶς ὡς λαϊκός, καὶ κατ' αὐτῆς, καὶ κατὰ τοῦ Θωμᾶ Ἀκίνου, καὶ τοῦ δυτικόφρονος Δημητρίου τοῦ Κυδώνη πολλά καὶ δεινὰ συγγράφας, ἂν καὶ οἱ Λατῖνοι ψευδῶς ἀπέδωκαν αὐτῷ πονήματα θεολογικὰ ὑπὲρ τῆς διττῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὁ δραστήριος οὗτος ἀνὴρ, ὅστις καὶ πρὸ τῆς Ἄλωσεως καὶ μετὰ τὴν Ἄλωσιν ἄνωθεν ἐπιτετραμμένος ἐφάνη νὰ σώσῃ τὸ γένος, καὶ νὰ στερεώσῃ τὴν ἐνδεδεχέειαν τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως ἐν μέσῳ τοσοῦτων κινδύνων καὶ συμφορῶν, Γεώργιος ὁ Σχολάριος, λέγομεν, ἱερωθεὶς μοναχός, ὑπὸ τὸ ὄνομα Γεννάδιος, καὶ ὑπὸ τὸ μοναχικὸν σχῆμα καταπολεμήσας τὴν Ἐνωσιν διὰ τε στόματος καὶ καλάμου, καὶ πάσης ἠθικῆς ἐπιβροχῆς, ἔζη κατὰ ταύτην τὴν ὥραν ἐγκλειστος ἐν τῷ μοναστηρίῳ του, διατεταγμένος ὢν ὑπὸ τῆς Αὐλῆς νὰ παύσῃ τοῦ νὰ ὑποκινή τὰ πλήθη, νὰ ἀντιπολιτεύηται τοὺς Λατίνους, καὶ νὰ ἀντικρούῃ τὴν Φραγκικὴν βοήθειαν. Καὶ τοῖ

ἐγκλειστος ὁμως, δὲν ἔπαυσεν ὁ θεὸς ἀνὴρ ὑπενεργῶν κρυφίως, καὶ διαγορεύων μετὰ τινων Συγκλητικῶν, πιστῶν εἰς τὸ δόγμα τῶν Πατέρων ὧν ἀρχηγός ὁ Ἰλέγας Δαυῖξ, ὅπως φράξῃ τὸ κακὸν τῆς ἀρνησιθρησκείας, τὸ ὁποῖον ἐπηπείλει τὸ ἄθλιον γένος ἐν ἐκείναις ταῖς τρομεραῖς στιγμαῖς.

Ἄμα διεδόθη ἡ φήμη τῆς ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ τελεσθησομένης φραγκογραικικῆς λειτουργίας, ἅπαν τὸ ἐθνικὸν μέρος, μοναχοὶ, μοναχαί, ἱερεῖς, λαϊκοὶ παντὸς φύλου καὶ τάξεως συρρέουσιν ὑπὲρ τὰ παράθυρα τοῦ μοναστηρίου, καὶ, κρᾶζοντες μετὰ δακρύων καὶ στεναγμῶν τὸν πιστὸν σύμβουλον καὶ πνευματικὸν καὶ ὁδηγόν, ἐρωτῶσιν αὐτόν, τί τὸ πρακτέον; « Πάτερ, κραυγάζει τὸ πλῆθος ὁμοφώνως, σὺ καὶ μόνος χαίρεις τῆς θείας χάριτος, σὺ καὶ ὠδήγησον ἡμᾶς! σὺ ἀγαπᾷς τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου μετὰ πάσης καρδίας, σὺ δὲ δῆλωσον αὐτῷ καὶ τὴν συμβουλήν! πρέπει νὰ παρευρεθῶμεν εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ Πάπα, ἢ ὄχι; νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν διττὴν ἐκπόρευσιν, νὰ παραδεχθῶμεν τὰ ἄζυμα, ἢ νὰ ἀποφύγωμεν τὰ τοιαῦτα; »

Ὁ Γεννάδιος εἶχε δώσει ῥητὴν ὑπόσχεσιν νὰ μὴ δημηγορήσῃ. Ἄλλ' ἐκ τῆς φωνῆς αὐτοῦ κατὰ πάσαν πιθανότητα ἐξηρτάτο ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τὸ μέλλον τῆς ἐλληνικῆς ἐθνικότητος. Μία λέξις ὑπὲρ ἑνώσεως, καὶ τὰ πάντα ἦσαν τετελεσμένα. Τὴν δὲ σιγὴν αὐτοῦ, τίς οἶδε πῶς ὁ λαὸς ἤθελεν ἐξηγήσει; Λαμβάνει λοιπὸν χάρτην, γράφει ἐπ' αὐτοῦ τὴν γνώμην του, προσκολλᾷ τὸν χάρτην ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ κελλίου, καὶ κλείεται ἐνδον. Τὰ γραφόμενα εἶχον οὕτως: εἶναι ἡ διαθήκη τοῦ Ὁρθοδόξου Νεομεσσηνιασμοῦ.

« Ἄθλιοι Ῥωμαῖοι, εἰς τί ἐπλανήθητε, καὶ ἀπεμακρύνετε ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠλπίσατε εἰς τὴν δύναμιν τῶν Φράγκων, καὶ σὺν τῇ Πόλει **ΗΤΙΣ ΜΒΛΛΕΙ ΦΘΑΡΗΝΑΙ**, ἐχάσατε καὶ τὴν εὐσέθειάν σας; Ἰλέως μοι, Κύριε! Μαρτύρομαι ἐνώπιόν σου, ὅτι ἄθως εἰμι τοιοῦτου πταίσματος! Γινώσκετε, ἄθλιοι Πολῖται, τί ποιεῖτε; Καὶ σὺν τῷ αἰχμαλωτισμῷ, **ΟΣ ΜΒΛΛΕΙ ΓΕΝΕΣΘΑΙ** εἰς ὑμᾶς, ἐχάσατε καὶ τὸ **ΠΑΤΡΟΠΑΡΑΔΟΤΟΝ**, καὶ

ὡμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν! Οὐαὶ ὑμῖν ἐν τῷ κρίνεσθαι!

Οἱ λόγοι οὗτοι ἀντιβοῶσιν εἰς τὰς ἡμέρας τῶν μετέπειτα γενεῶν, καὶ διαφωτίζουσιν ἱστοριονομικῶς τὸ 1821. Μάλιστα τὸ ἔνδοξον τοῦτο ἔτος δὲν δύναται νὰ εὕρῃ φιλοσοφικωτέραν διερμηνεύσιν.

«Τότε, (πρωτιμῶμεν νὰ ἀναφέρωμεν αὐτολεξεί τοὺς διηγούμενους τὰς τελευταίας ταύτας τοῦ γένους στιγμᾶς), τότε αἱ δοκοῦσαι καθαρᾶι, καὶ εἰς Θεὸν ἐν ὀρθοδοξίᾳ σχολάζουσαι μοναστρίαι, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐταῖς, καὶ τῷ αὐτῷ διδασκάλῳ Γενναδίῳ, ἅπασαι σὺν τοῖς ἡγουμένοις, καὶ πνευματικοῖς, καὶ λοιποῖς ἱερεῦσι, καὶ λαϊκοῖς τὸ ἀνάθεμα ἐξεβόησαν, καὶ τὸν Ὄρον τῆς Συνόδου, καὶ τοὺς στέρξαντας, καὶ στέργοντας, καὶ μέλλοντας στέρξαι ἀνεθεμάτισαν. Ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς Αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου ἐν καπηλίοις, κρατώντες ἐν χερσὶ τὰς φιάλας πλήρεις ἀκράτου, ἀνεθεμάτιζον τοὺς Ἐνωτικούς, πίνοντες εἰς πρῆβειαν τῆς εἰκότος τῆς Θεομήτορος καὶ παρακαλοῦντες αὐτὴν τοῦ γενέσθαι προστάτις καὶ ἀρωγὸς τῆς Πόλεως, ὡς ποτὲ κατὰ τοῦ Χοσροῦ, καὶ τοῦ Χαζάνου, καὶ κατὰ τῶν Ἀράβιων, οὕτω καὶ νῦν κατὰ τοῦ Μεχμέτ.

Τῶν δὲ Λατίνων, οὔτε βοήθειαν, οὔτε τὴν Ἑνωσιν χρῆζομεν ἀπέστω ἀφ' ἡμῶν ἢ τῶν Ἀζυμίτων Λατρῆα!»

Ἴδου μὲ τίνα παράδοξα μέσα ἡ θεία Πρόνοια σῶζει λαὸν δὴ βούλεται σῶσαι! Χωρὶς τῆς πολυθρῦλλήτου καὶ πολυστηλιτεύτου ταύτης ἀποφάσεως, ἣτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἀλλοεθνεῖς τε καὶ ὁμοεθνεῖς νὰ κατακρίνωσι τὰς θρησκευτικὰς προλήψεις τοῦ χυδαίου καὶ ἀγοραίου ἐκείνου ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἑλληνικὴ ἀναγέννησις δὲν ἤθελεν ἀναντιρρήτως ὑπάρξει οὐδὲ σήμερον, οὐδὲ ποτέ. Ἢλπισεν ὁ λαὸς ἐκεῖνος εἰς μόνην τὴν βοήθειαν τῆς Θεομήτορος, καὶ μόνῃ ἡ βοήθεια τῆς Θεομήτορος ἀπῆλλαξεν αὐτὸν ἐκ τῶν δεινῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ!